

ეკატერინე კობახიძე
(საქართველო)

**„პილასი“, „აფროსინელთა შინა სიტყუა“, „თასისა ირაკლისის“
(ანტიკურობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი პასაჟის ახლებური
წაკითხვისა და ინტერპრეტაციისთვის ჟამთააღმწერლის
„ასწლოვან ისტორიაში“)¹**

<https://doi.org/10.62119/sjn.26.2025.9544>

საყოველთაო აღიარებით, „ქართლის ცხოვრება“ წარმოადგენს საქართველოს ისტორიის მთავარ მატრიანეს, რომელშიც თავმოყრილია სხვადასხვა ავტორთა მიერ სხვადასხვა ეპოქაში დაწერილი თხზულებები.

გარდა ისტორიული მნიშვნელობისა, საყურადღებოა „ქართლის ცხოვრების“ ლიტერატურულ-მხატვრული ღირებულებაც. „ქართლის ცხოვრების“ თხრობა, როგორც წესი, არ ეყრდნობა ისტორიული მოვლენების მშრალ გადმოცემას. მასში მაღალმხატვრულად ასახულია ქვეყნის დრამატული თავგადასავალი ამ თავგადასავლის მთავარი პერსონაჟებითა და მეორეხარისხოვანი გმირებით. „ქართლის ცხოვრების“ ენობრივ ქსოვილში კარგად ჩანს როგორც ქართული საერო მწერლობის ტრადიციები, ისე აღმოსავლური და დასავლური ლიტერატურული ტენდენციები. საქართველოს ისტორიის გადმოცემისას „ქართლის ცხოვრების“ ავტორები ხშირად მიმართავენ ანალოგიებს და შედარებებს აღმოსავლეთისა და დასავლეთის ისტორიიდან და მწერლობიდან, რაც ცხადყოფს არა მხოლოდ მწერალთა ერუდიციასა და ანალიზის უნარს, არამედ – საქართველოს მატრიანის მსოფლიოს ისტორიაში ინტეგრაციის სურვილს.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საყურადღებოა „ქართლის ცხოვრებაში“ დასავლური კულტურის მთავარი დასაყრდენის – ბერძნულ-რომაული ცივილიზაციის კვალის და მისი მნიშვნელობის შესწავლა. უშუალოდ ამ საკითხზე არსებობს რამდენიმე გამოკვლევა, რომელთაგან ყველაზე მნიშვნელოვანი ეკუთვნის: კორნელი კეკელიძეს (კეკელიძე 1938), აკად. სიმონ ყაუხჩიშვილს (ყაუხჩიშვილი 1942; ყაუხჩიშვილი 1945: 159-165) და აკად. თინათინ ყაუხჩიშვილს (ყაუხჩიშვილი 1974; ყაუხჩიშვილი 1976).

ანტიკურობის ასახვის მრავალფეროვნებით განსაკუთრებით გამოირჩევა „ქართლის ცხოვრების“ შედარებით გვიანდელი ტექსტი, რომლის ავტორს ვიცნობთ ჟამთააღმწერლის სახელით, ხოლო მის თხზულებას – პირობითი სა-

¹ კვლევა შესრულებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ „ფუნდამენტური კვლევებისთვის“ დაფინანსებული გრანტის „ანტიკურობა ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში“ (გრანტის № FR-21-1947) ფარგლებში.

თაურით „ასწლოვანი ისტორია“. მიუხედავად იმისა, რომ, როგორც აღინიშნა, ანტიკურობასთან დაკავშირებული მონაკვეთების კომენტირებას არაერთი მნიშვნელოვანი გამოკვლევა მიემდვინა, რამდენიმე ტერმინის და კონტექსტის განმარტება, თავად მეცნიერთა აღიარებით, ვერ მოხერხდა ტექსტის დამახინჯებისა თუ გადამწერთა შეცდომების გამო.

განვიხილოთ ეს ე.წ. „ბუნდოვანი“ მონაკვეთები

1) „ნეოპტოლემოს პიდასი“

ქვეთავის „მესამეოცდახუთე მეფე ქართლისა დავით, ძე დიმიტრი მეფისა, ბაგრატოანი“ ერთ-ერთ მონაკვეთში ნახსენებია, სავარაუდოდ ჰერეთის ერისთავი სამადავლა, რომელიც, როგორც თხზულებიდან ირკვევა, მხარს უჭერს დავით მეფის გამოცხადებას ყაზან ყაენთან. იმასთან დაკავშირებით, თუ რომელი საერისთავოს გამგებელი იყო სამადავლა, არსებობს სხვადასხვა მოსაზრება (დილმელაშვილი, ყვავაძე 2003: 122-124; ზახტაძე 2003: 122-124; Jojua 2020: 77-81), რომელთა განხილვას, საკვლევი თემიდან გამომდინარე, არ შევუდგებით.

მწერალი საგანგებოდ აღნიშნავს XIII საუკუნის ამ დიდებულის სამხედრო ღირსებებს: „ერისთავი სამადავლა, კაცი ყოვლითა სამკედროთა ზნითა შემკობილი და მსგავსი მოსომახოსა ებრაელისა, გინა ნეოპტოლემოს პიდასი რჩეულისა, სახელოვანისა მირმიდონთ მოძღურისა“ (ყაუხჩიშვილი 1959: 301-302).

ამ პასაჟთან დაკავშირებით თინათინ ყაუხჩიშვილი განმარტავს: „მამაცი მებრძოლი და განთქმული მოისარი მოსიმახოსთან არის შედარებული. მოსომახო ებრაელი იგივე ადრე ხსენებული (დავითის ისტორიკოსთან და „ისტორიანი და აზმანი“) მოსიმახოსია, შედარებისას ამ ორ ისტორიკოსთან მოსიმახოსთან ერთად კენტავროსისგან განსწავლული აქილევსი იყო ხოლმე მოყვანილი, აქ, კი – აქილევსის ძე – ნეოპტოლემოსი. ნეოპტოლემოსი აქილევსის ვაჟია, ხოლო, როგორც ცნობილია, აქილევსი (და, მაშასადამე, ნეოპტოლემოსიც) მირმიდონელთა ბელადი იყო. რაც შეეხება „პიდასის“ – არსად ლიტერატურაში ეს ეპითეტი ნეოპტოლემოსს ჩვეულებრივ არ ახლავს. ენობრივად კი თითქმის ერთი კომპლექსია – „ნეოპტოლემოს – პიდასი“ (ისევე, როგორც ზემოთ – „ალექსანდრე – პარიდოსი“). შესაძლოა, ეს არის $\pi\eta\chi\alpha\sigma\iota\varsigma$ პეგასოსი – ფრთოსანი ცხენი, რომელიც ბერძნულ მითოლოგიაში საკმაოდ პოპულარულია (ის არის პერსევსის ფრთოსანი რაში), ხოლო ეპიზოდები პეგასისა და ბერძენი გმირის, ბელეროფონტის შესახებ, შესულია „ელინთა მეზღაპრეობაშიც“ – იქაა ფორმა „პიდასი“ და „პიდასსო“ (აბულაძე 1940: 25; 39). მაშინ ეს ადგილი თით-

ქოს ასე უნდა გავიგოთ – როგორც ნეოპტოლემოსს ჰყავდა რჩეული რაში, ასევე ერისთავ სამადავლასაც. მაგრამ აზრობრივად „პილასი“ აქ ზედმეტად მეჩვენება და შეიძლება ის ხელნაწერის შეცდომაა“ (ყაუხჩიშვილი 1976: 294).

საბოლოოდ, თინათინ ყაუხჩიშვილი „პილასს“ სრული დარწმუნებულობით ვერ განმარტავს.

გვინდა დავეთანხმოთ ცნობილ მეცნიერს იმ საკითხში, რომ ჟამთააღმწერლის ტექსტში დადასტურებული „პილასი“, რომელიც თხზულებაში „ელინთა ზღაპრობანი“ ჩანს ფორმებით „პილასი“ და „პილასსო“, მჭიდროდაა დაკავშირებული ბელეროფონის მითთან, რადგან აღნიშნავს პეგასოსს, მედუზას მოჭრილი თავიდან შობილ ფრთოსან ცხენს, რომელიც სწორედ ბელეროფონმა გახედნა და მასზე ამხედრებულმა ურჩხულ ქიმერას წინააღმდეგ გაილაშქრა. თუ დავეყრდნობით ბერძნულ მითოლოგიას, პეგასოსს არაფერი აქვს საერთო აქილევსის ვაჟ ნეოპტოლემოსთან. „ელინთა ზღაპრობანის“ შემდეგ ნაწილში: „თხრობანი ბასილის ეპიტაფიასა თანა შემოღებულნი“ მერვე თხრობაში ვკითხულობთ: „მერვე თხრობაჲ არს ანუ პილასოდსათვის ანუ ველეროფანტისთვის, რამეთუ ორივე ესე საეჭუელ არს“ (აბულაძე 1941: 26). შესაბამისად, გაუგებარია, რატომ აკავშირებს ჟამთააღმწერელი ერთმანეთთან ნეოპტოლემოსსა და პეგასოსს.

ვფიქრობ, ნაკლებდამაჯერებლად გამოიყურება „პილასის“ გაგება რაშის ეპითეტად, რადგან ასეთი შემთხვევა ანტიკურ ლიტერატურაში არსად გვხვდება.

როგორ უნდა გადაწყდეს ეს შინაარსობრივი შეუსაბამობა, რას უნდა აღნიშნავდეს ამ კონტექსტში სიტყვა „პილასი“?

პირველ რიგში, მინდა გავიზიარო თ. ყაუხჩიშვილის ვარაუდი, რომ „პილასი“ შეცდომა უნდა იყოს. თუმცა, უნდა განიმარტოს, ესაა თავად ავტორის, თუ გადამწერის შეცდომა და რაში მდგომარეობდა ეს შეცდომა. ჩემი აზრით, ამ შემთხვევაში გადამწერის შეცდომაზე უნდა ვისაუბროთ, რადგან, როგორც ჩანს, „პილასის“ ნაცვლად მოცემული პასაჟის პირვანდელ ტექსტში უნდა ყოფილიყო „პიროსი“ Πύρρος („წითელთმიანი, ცეცხლოვანი თმის მქონე“) – ნეოპტოლემოსის მეორე სახელი, რომელიც ბიზანტიური წარმოთქმით, (პილასის მსგავსად) იქნებოდა „პილოსი“. შესაბამისად, ტექსტი ასე უნდა აღვადგინოთ: „ერისთავი სამადავლა, კაცი ყოვლითა სამკედროთა ზნითა შემკობილი და მსგავსი მოსომახოსა ებრაელისა, გინა ნეოპტოლემოსს **პილოსი (პიროსი)** რჩეულისა, სახელოვანისა მირმიდონთ მოძღურისა“.

ამ ჩასწორების შედეგად ყველაფერი გასაგები ხდება: ერისთავი სამადავლა გამოირჩეოდა სამხედრო უნარებით და ჰგავდა მოსიმაქოსს და ნეოპტოლემოსს პიროსს, აქილევსის ვაჟს.

საყურადღებოა, რომ თინათინ ყაუხჩიშვილი ამ პასაჟის კომენტარები-სას, როგორც ეს ჩემ მიერ ზემოთ დამოწმებული ციტაციიდან ჩანს, აშკარად გრძნობს, რომ „ნეოპტოლემოსი“ და „პილასი“ ერთმანეთს მჭიდროდ უკავ-შირდება და აღნიშნავს: „ენობრივად კი თითქოს ერთი კომპლექსია – „ნეო-პტოლემოს – პილასი“ (ყაუხჩიშვილი 1976: 294).

ტექსტის ჩემ მიერ შეთავაზებული წაკითხვა ადვილად ხსნის იმ მომენ-ტსაც, თუ რატომ ურთავს ავტორი ნეოპტოლემოსის სახელს „პიროსს“ და ასევე ასეთ ფრაზას „სახელოვანისა მირმიდონთ მოძღურისა“, რადგან ისტორიაში ცნობილია სხვა ნეოპტოლემოსიც, ალექსანდრე მაკედონელის ჯარის ერთ-ერ-თი დაწინაურებული მებრძოლი, ეაკიდების ჩამომავალი, სავარაუდოდ, ეპი-რეს მეფეთა შთამომავალი (Arr. Anab. ii.27). ასევე, საყურადღებოა, რომ არსე-ბობდა სხვა პიროსიც, ეპიროსის მეფე (ძვ.წ. 319/318-272) და „ნეოპტოლემოს პიროსი“ საგანგებო განმარტების „სახელოვანისა მირმიდონთ მოძღვრისა“ გა-რეშე მკითხველს შეიძლება გაეგო, რომ აქ ნახსენებია ეპიროსის მეფე პიროსის შთამომავალი ნეოპტოლემოსი.

საყურადღებოა, რომ პიროსი, ფორმით „პუროს“ ჩანს „ელინთა ზღაპრო-ბანიშიც“, კერძოდ თხზულებაში „ივლიანეს პირველისა განქიქებანი“. პრიამო-სის ასულ პოლიქსენეზე ნათქვამია, რომ მისით მოხიბლულ აქილევსი პარისმა აპოლონის ტაძარში ისრით სასიკვდილოდ დაჭრა. შემდეგ ვკითხულობთ: „ხოლო უკანადასკნელ განძლიერდა რაჲ ძე მისი პვიროს, გამოუჩნდა მას ჩვენე-ბით და ჰრქუა, რაჲთა დაიკლას მისთჳს პოლჳიქსენი, რომლითა ძლით იგი წარწყმდა“ (აბულაძე 1941: 32).

მნიშვნელოვანია, რომ პიროსი ნახსენებია ჩახრუხადესთანაც. „თამარიან-ში“ ჩახრუხადე თამარის ვაჟის, ლაშა გიორგის ქებისას ამბობს:

ახალო პირო, მძლეო ნოსრ ვითა,
ბრძენმან გასახა, ასურმა, ისო. (VI, 37, 1)

ჩახრუხადის თხზულების ამ მონაკვეთის კომენტარებისას ივანე ლოლა-შვილი აღნიშნავს: „კონტექსტიდან ირკვევა, რომ საინტერპრეტაციო სტროფში შექცეულია ახალგაზრდა ლაშა გიორგი, რომელსაც პოეტი უწოდებს ახალ პი-როს. პიროს სახელით ცნობილია ორი პიროვნება: აქილევსის ძე ნეოპტოლემი და დიდი მხედართმთავარი პირო, მეფე ეპირისა (319-272 წწ.), რომელიც მაკე-დონელებთან ბრძოლაში იქნა მოკლული. ამ შემთხვევაში უნდა ვიგულის-ხმოთ აქილევსის ძე ნეოპტოლემი, რომელმაც მამასთან ერთად თავი ისახელა ტროადის ბრძოლებში. პოეტი დავითისა და გიორგის საქებად მშვენიერ ანა-

ლოგიებს მიმართავს: თუ დავით სოსლანი აქილევსის მსგავსი გმირია, მისი შვილი გიორგი ახალი პიროა, ძე აქილევსისა“ (ლოლაშვილი 1957: 101).

ამრიგად, ირკვევა, რომ გმირის ნეოპტოლემოსთან შედარების ტრადიცია ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში ჯერ კიდევ XII საუკუნეში არსებულა, რაც ჟამთააღმწერლთან ორი საუკუნის შემდეგ მეორდება სხვა გმირთან მიმართებაში.

2) „აფროსინელთა შინა სიტყუა“

„აფროსინელთა“ განმარტებისათვის განვიხილოთ ნაწარმოების 2 პასაჟში ნახსენები ცნობები, რომელიც ალექსანდრე მაკედონელის გარდაცვალებას უკავშირდება.

ა) პირველ მონაკვეთში ვკითხულობთ:

„ხოლო თქმულ არს ესეცა, ვითარმედ წამლისა მიერ აღსრულდა, ცოლისა მისისა ესუქნის მიერ მიცემითა წამლისათა. ვითარ სიტყვსმოქმედი იტყვს მაკედონელისა მის დიდისა მიდოსით თავ-მტკივნეულობად მყოფისა და იჰჳსა წამლისასა მიდოს[ის] და ანტიპატროს მიერ მიცემისა ეგრეთვე დავითისა თქულ არს ესუქნის მიერ, შურისათჳს ბასილი უჯარმელისა, რომელი მოაკუდინა მეფემან, უწესობისათჳს; რამეთუ თანა ეყო ბასილი ესუქნის, და არა რიდა საწოლსა პატიოსანსა მეფისასა, და ჩოჳანიცა აღიჳადა, და მთავრობა მიიტაცა, ამის უწესობისათჳს მოიკლა ბასილი“ (ყაუხჩიშვილი 1959: 268).

ამრიგად, ალექსანდრე მაკედონელის სიკვდილთან დაკავშირებულ პირველ მონაკვეთში ჟამთააღმწერელი გვიზიარებს დავით VII ულუს გარდაცვალების შესახებ ხალხში მოარულ აზრს, რომ იგი მოწამლა ჩორმაღან ნოინის ქალიშვილმა ესუქნიმ, რომელიც იყო დავითის უკანასკნელი – მეოთხე ცოლი. მკვლელობის მიზეზად ნაწარმოებში დასახელებულია შურისძიება, კერძოდ – ბასილ უჯარმელ-ჰყონდიდელთან გამიჯნურებულმა ესუქნიმ არ აპატია მეუღლეს სიკვდილით დასჯა სატროფოსი, რომელიც მეფის სარეცლის შეურაცხყოფისა და უწესობისთვის იყო მოკლული. ესუქნის საქციელი ჟამთააღმწერელს შედარებული აქვს „სიტყვსმოქმედის“ მონათხრობთან მიდოსისა და ანტიპატროსის მიერ ალექსანდრე მაკედონელის მოწამვლის შესახებ.

„სიტყვსმოქმედის“ მნიშვნელობის შესახებ რამდენიმე ვარაუდია გამოთქმული.

ივანე ჯავახიშვილს „სიტყვსმოქმედი“ ესმის როგორც ისტორიკოსი (ჯავახიშვილი 1916: 183).

პავლე ინგოროყვა „სიტყვსმოქმედს“ აიგივებს πειρητής-სთან (ინგოროყვა 1938: 554-558).

გ. მამულია მუთითებს, რომ ეს სიტყვა „ქართლის ცხოვრებაში“ სხვა ავტორებთანაც გვხვდება, მაგალითად, „დიდნი სიტყვსმოქმედნი პირველნი“, თამარის ისტორიკოსის თვალსაზრისით, ანტიკური ხანის „შემსხმელ“ ისტორიკოსებს ეწოდებოდათ საერთოდ (მაგ., ჰომეროსს, პლუტარქოსს, ალექსანდრეს რომანის ავტორს და სხვ.), რომელნიც თანამედროვე გაგებით მწერლები არიან და არა ისტორიკოსები (მამულია 1966: 241-246).

თ. ყაუხჩიშვილი აღნიშნავს: „ქართული „სიტყვსმოქმედი“ არის სიტყვა-სიტყვით ბერძნული λογιπιοιძ. ამ სიტყვას თვით ბერძნულში სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს. პირველი მნიშვნელობაა – λογιπιαφიც და ეს მხოლოდ ისტორიკოსებს ეწოდებათ. შემდეგ – მეიგავეებს (მაგ., ზოპე არის λογιπιοιძ), შემდეგ – ყოველგვარი ამბების მთხზველს (განსაკუთრებით პოლიტიკურის) და ა.შ. „ელინთა ზღაპრობანიში“ „ომიროს“ არის „სიტყვსმოქმედი“ (გვ. 52). ერთი სიტყვით, ამ სიტყვას აქვს ფართო, ზოგადი მნიშვნელობაც (ის, ვინც სიტყვას თხზავს, სულერთია, ეს იქნება ბელეტრისტი თუ მეცნიერი) და აქვს კერძოობითიც – (ისტორიკოსი, პოეტი, მეიგავე). თუ მაგ., ამ ადგილს ფსევდო-კალისტენეს რომანიდან ამოღებულად მივიჩნევთ, „სიტყვსმოქმედი“ იქნება „რომანისტი“, ხოლო, თუ, ვთქვათ, არისტოზელეს ისტორიიდან, მაშინ „სიტყვსმოქმედი“ იქნება ისტორიკოსი“ (ყაუხჩიშვილი 1976: 294-295).

ვინ იგულისხმება ამ კონკრეტულ შემთხვევაში „სიტყვსმოქმედად“, მნე-ლი სათქმელია, თუმცა გამომდინარე იქიდან, რომ პავლე ინგოროყვა მიიჩნევს, რომ ეს ამბავი ამოღებულია ალექსანდრეს რომანიდან (ინგოროყვა 1938: 62), **დიდი ალბათობით, ჟამთააღმწერელი აქ ფსევდო-კალისტენეს გულისხმობს.**

არსებობს ტექსტის თარგმანის ვერსია, რომელიც მიდოსთან სტუმრად მყოფ თავმტკივარ ალექსანდრე მაკედონელს მიდოსისა და ანტიპატროსის მიერ ექვიანობის გამო მოწამლულად წარმოადგენს (სილოგავა 2009: 41).

ჩვენ, ვემყარებით რა სიტყვის „იჭვ“ ილ. აბულაძისეულ განმარტებას,¹ ასე გვესმის ამ მონაკვეთის თარგმანი: როდესაც ალექსანდრე დიდი მიდოსთან იმყოფებოდა, თავატკივებულ (**თავ-მტკივნეულობად მყოფისა**) და ფიქრებში მყოფ (**[მყოფისა] იჭვსა**)² ალექსანდრეს საწამლავი (**წამლისასა**) მისცეს მიდოსმა და ანტიპატროსმა.

როგორც ცნობილია, მიდოსი არის მედიოს თესალიელი (Billows 1990: 68-69), ალექსანდრეს უახლოესი მეგობარი, ხოლო ანტიპატროსი, იოლასის

¹ იჭუ – „სვანდისი“, „ფიქრი“; „მოლოდება“ – იხ. აბულაძე ილია, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები); გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1973.

² იჭუ – „სვანდისი“, „ფიქრი“; „მოლოდება“ – იხ. აბულაძე ილია, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები); გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 1973.

და კასანდროსის მამა, იყო ფილიპე მაკედონელთან და ალექსანდრესთან დაახლოებული სამხედრო პირი და სახელმწიფო მოღვაწე, მაკედონიის მმართველი (Chisholm 1911: 133).

ალექსანდრე მაკედონელის მოწამვლის შესახებ ჯერ კიდევ ანტიკურობაში სხვადასხვა აზრი არსებობდა. ზოგიერთი ავტორი (კურციუს რუფუსი, იუსტინუსი) ემხრობოდა ცნობას ალექსანდრეს მკვლელობის შესახებ, ზოგიერთი (არიანე) – უარყოფდა, ხოლო სხვანი (დიოდორე, პლუტარქოსი), გადმოსცემდნენ რა ალექსანდრეს სიკვდილის ორივე ვერსიას (ავადმყოფობით, მკვლელობით), არ ემხრობოდნენ რომელიმე ვარიანტს. თანამედროვე მეცნიერებაშიც ამ საკითხზე არ არის მიღებული ერთი კონკრეტული გადაწყვეტა (ყაუხჩიშვილი 1976: 295).

ეს ამბავი, როგორც ამას ჟამთააღმწერელი აღნიშნავს, გადმოცემულია „სიტყვსმოქმედის“ მიერ, რომელიც, როგორც ეს ზემოთაც აღინიშნა, მეცნიერთა აზრით, არის ფსევდო-კალისტენე, ავტორი „ალექსანდრეს რომანისა“ (ინგოროყვა 1938: 62; ყაუხჩიშვილი 1976: 295). თუმცა, რომანის ძირითად ვერსიაში, როგორც ამაზე თ. ყაუხჩიშვილი მიუთითებს, მოთხრობილია, რომ ალექსანდრეს სიკვდილში დამნაშავე იყო ანტიპატროსი, რომელმაც მეფე საკუთარ შვილებს – იოლოსსა და კასანდროსს მოაწამვლინა (ყაუხჩიშვილი 1976: 295).

როგორც ამას თ. ყაუხჩიშვილი ვარაუდობს, ჟამთააღმწერელს ხელთ ჰქონდა ალექსანდრეს ცხოვრების ის რედაქცია, რომელშიც ალექსანდრეს მკვლელობაში მედიოსიც იღებდა მონაწილეობას. ამავე დროს, თ.ყაუხჩიშვილი ფიქრობს, რომ „მიდოსი“ შეიძლება იყოს „იოლოსის“, ალექსანდრეს მერიქიფის სახელის დამახინჯებული ფორმა. მედიოსი მხოლოდ არიანესთან და იუსტინესთან გვხვდება, თუმცა, ჟამთააღმწერელს და „ქართლის ცხოვრების“ სხვა ისტორიკოსებისათვის, როგორც ჩანს, ეს ავტორები ცნობილი არ იყვნენ (ყაუხჩიშვილი 1976: 296).

ბ) „გარნა წერილ არს, ვითარ **აფროსინელთა შინა** სიტყუა, იტყვს ვინმე, იბრძოლებდეს რა **ანტიპატროს** და ყრმა **კასანდროს** მოაკუდინა“ (ყაუხჩიშვილი 1959: 266).

ტექსტის ამ მონაკვეთში, რომელიც დასტურდება მხოლოდ მარიამისეულ და მაჩაბლისეულ ნუსხებში, ავტორი დავით ნარინის დროს აბალა-ყაენისა და მისი ძმის, თეგუდარის ჯარების ქართლში ბრძოლის წინ ახსენებს „აფროსინელთა შინა“ ნათქვამს იმის შესახებ, რომ დაპირისპირებისას, რომელშიც ფიგურირებს ალექსანდრე მაკედონელის მკვლელობისას ნახსენები ანტიპატროსი, ყრმა კასანდროსმა ვიღაც მოაკვდინა.

თ. ყაუხჩიშვილი მიიჩნევს, რომ ეს მონაკვეთი ენობრივად არის გაუგებარი. „თუ სწორეა ფორმა – „აფროსინელთა შინა“, რას ნიშნავს „აფროსინელნი“, არ ვიცი (თითქოს რაღაც ნაწარმოების სახელი უნდა იყოს!)... სიტყვა „აფროსინელნი“ თავისთავად უახლოვდება ბერძნულ სიტყვას ἀφροισύη (უგუნურება), რასაც ხმარობს ყველა ბერძენი მწერალი, ჰომეროსიდან დაწყებული, და რაც არის საპირისპირო σιφροισύη-სა და σιφία-სი. რაიმე წიგნი, რასაც ერქვას „აფროსინელნი“ (უგუნურებად, უგონობად) და ის მოგვითხრობდეს ალექსანდრეს სიკვდილის შესახებ, არ ვიცი“ (ყაუხჩიშვილი 1976: 296).

ჩემი ვარაუდით, პირველ ეპიზოდსა (ალექსანდრე მაკედონელის მოწამვლის შესახებ) და მეორე – ანტიპატროსისა და კასანდროსის მონაკვეთებს შორის გარკვეული მიმართება იგრძნობა. კერძოდ, ჟამთააღმწერელი პირველ პასაჟში მიუთითებს, რომ ცნობა ალექსანდრეს მოკვლის შესახებ მას „სიტყვს-მოქმედისგან“ აუღია, ხოლო ანტიპატროსისა და კასანდროსის შესახებ ცნობა – „აფროსინელთა შინა“. მინდა დავეთანხმო თ. ყაუხჩიშვილის ვარაუდს, რომელიც ეჭვს გამოთქვამს, რომ თითქოს („აფროსინელნი“ ე.კ.) რაღაც ნაწარმოების სახელი უნდა იყოს. საყურადღებოა, რომ ეს წყარო არ არის რომელიმე „სიტყვს-მოქმედის“ – ისტორიკოსის თუ მწერლის შექმნილი. ვფიქრობ, აქ იგულისხმება „ეფემერიდები“ – Ἀλεξάνδρου ἐφημερίδων βιβλία (ძვ. ქართ. „ეფემერიდნი“), ალექსანდრეს მიღვაწეობის ამსახველი დღიურები, რომელიც მეფის პირადი მდივნების, ევმენეს კარდელისა და, სავარაუდოდ, დიოდოტოს ერითრიელის მიერ დაიწერა (Ath. *Deipn.* 10.434B. ამ ჩანაწერების არსებობის შესახებ ცნობები პლუტარქოსთან, ნეპოსსა და არიანესთან არის დაცული, რომლებიც სწორედ „ეფემერიდების“ მეშვეობით აღადგენენ ალექსანდრეს სიცოცხლის ბოლო დღეებს (Corn. Nep. *Eum.* 1.4-6; Arr. *Anab.* 7.4.6; Plut. *Eum.* 1-2). ეფემერიდების ტექსტი დღეს დაკარგულია, ხოლო მისი ერთი ნაწყვეტი შემორჩენილია ელიანეს *Varia Historia*-სი (Ael. *VH*, 3.23). „ეფემერიდები“, თანამედროვე კვლევების მიხედვით, დიდი ალბათობით ავთენტურ ტექსტს წარმოადგენს (Chugg 2005: 155-175). საყურადღებოა, რომ ფსევდო-კალისტენესთანაც დაცულია ცნობები ამ დღიურის არსებობის შესახებ, რომლის შემდგენელსაც ის უწოდებს ὑπομνηματογράφος-ს (Kroll 1926).

ამრიგად, დიდი ალბათობით, „აფროსინელთა შინა სიტყუა“ აღნიშნავს „ალექსანდრეს ეფემერიდთა წიგნს“, რომლის არსებობა ჟამთააღმწერლისთვის სხვადასხვა წყაროს მეშვეობით შეიძლება ყოფილიყო ცნობილი, არ არის გამორიცხული იმის ვარაუდიც, რომ ამ წიგნის სახელწოდება თავად ჟამთააღმწერელმა დაამახინჯა (რადგან ზეპირი გადმოცემით იცოდა) ან – გადამწერმა.

რაც შეეხება ფრაზას „იბრძოლებდეს რა ანტიპატროს და ყრმა კასანდროს მოაკუდინა“, ამ მონაკვეთის შესახებ თინა ყაუხჩიშვილი წერს: „გაუგებარია ვინ იბრძოდნენ და ვინ ვინ მოკლა. ანტიპატროსისა და ალექსანდრეს შორის ბრძოლა არაა ცნობილი. უთანხმოება ანტიპატროსსა და ალექსანდრეს შორის იყო და ამის შემდეგ „მოაკუდინეს“ იოლოსმა და კასანდროსმა მეფე.

ხომ არ ავსებს ერთი ცნობა მეორეს – ალექსანდრე მაკედონელი მოწამლულია ანტიპატროსის მიერ მედიოსისა (თუ იოლოსისა) და ყრმა კასანდროსის (ეს დაახლოებით 350 წელს იყო დაბადებული, 27 წლის იყო ამ დროისათვის, ყრმაა კიდევ?) ხელით (იოლოსი, რომელიც გადმოცემათა ორივე ვარიანტში იხსენიება – კასანდროსთანაც და მედიოსთანაც, ქართულ ტექსტში იმ სახით, როგორც ის დღეს გვაქვს, არსად ჩანს).

მეორე ნაწყვეტის ტექსტი, რომელიც ამ სახით გაუგებარია, უთუოდ ნიშნავს შემდეგს: იბრძოდნენ. ე.ი. უთანხმოება ჰქონდათ მეფესა და ანტიპატროსს და ანტიპატროსმა ყრმა კასანდროსს მოაკვლევინა მეფე“ (ყაუხჩიშვილი 1976: 296).

მინდა დავეთანხმო თ. ყაუხჩიშვილის მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ მონაკვეთი „გარნა წერილ არს, ვითარ აფროსინელთა შინა სიტყუა, იტყვს ვინმე, იბრძოლებდეს რა ანტიპატროს და ყრმა კასანდროს მოაკუდინა“ (ყაუხჩიშვილი 1959: 266), რომელიც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, დასტურდება მხოლოდ მარიამისეულ და მაჩაბლისეულ ნუსხებში და რამდენიმე აბზაცით წინ უსწრებს იმ მონაკვეთს, სადაც ესუქნის მიერ დავითის მოწამვლის ამბავია გადმოცემული, არის ამ უკანასკნელი ამბის შევსება და დიდი ალბათობით, ეს ორივე ამბავი ტექსტში ერთად იყო წარმოდგენილი. ამაში, პირველ რიგში, გვარწმუნებს ის ფაქტი, რომ, როგორც ამას თ. ყაუხჩიშვილი აღნიშნავს, ტექსტი გაუგებარია, რადგან არ ჩანს ვინ ებრძოდა ანტიპატროსს და ვინ მოაკვდინა კასანდროსმა.

ასევე ამაში გვარწმუნებს ნაწარმოების კონტექსტის გათვალისწინება. როგორც აღინიშნა, თხზულების ამ პასაჟში საუბარია დავით ნარინის დროს აბალა-ყაენისა და მისი ძმის, თეგუდარის ჯარების ქართლში დაპირისპირების შესახებ.

განვიხილოთ ეს მონაკვეთი:

„მაშინ ევედრა ყაენი აბალა მეფესა დავითს, რუსუდანის ძესა, რათა არღარა შეეწიოს და არცა შეუშვას თეგუდარ, და ნიჰთა დიდთა აღუთქმიდა, რამეთუ იჰკსა მქონებელი ღალატ[ი]სა თეგუდარის ყმათაგან განცხადებულად მცნობელი, თჳნიერ თეგუდარის კითხვისა, ერჩდა აბალას დავით მეფე, და შეკრა გზანი, რომელ არღარა შეისლვებოდა ცხენითა. ხოლო თეგუდარ არა უწყოდა; და ვითარ ცნა აბალა, რამეთუ არღარა შეეწევის მეფე დავით, გარნა წერილ არს, ვითარ აფროსინელთა შინა სიტყუა, იტყვს ვინმე, იბრძოლებოდეს რა ან-

ტიპატროს და ყრმა კასანდროს მოაკუდინა, – ცნა აბალა ყაენმან და წარმოავლინა მკედართ-მთავარი მისი სირმონ ბადური, და სხუანი მთავარნი ნოინნი, და სპისა სიმრავლე, და მოვიდეს თრიალეთს, და მოუწოდეს მეფესა დავითს და სპათა მისთა. რამეთუ მეფე სნეულობდა მას ჟამად“ (ყაუხჩიშვილი 1959: 266).

დავით ნარინმა ამ მოვლენებამდე ცოტა ხნით ადრე აბალა ყაენისგან დამარცხებული და დევნილი თეგუდარი ქუთაისში დიდი პატივით მიიღო და დახმარებას დაპირდა, რადგან სურდა, რომ ყაენის წინააღმდეგ გამოეყენებინა. თეგუდარი ქართლში გადავიდა და იქ ქვეყანას აოხრებდა.

მივყვეთ კონკრეტული მონაკვეთის შინაარსს.

მაშინ აბალა ყაენმა დავით ნარინს ხვეწნა დაუწყო, რომ იგი აღარ დახმარებოდა თეგუდარს და ამისათვის დიდ პატივს ჰპირდებოდა. დავითი დაეთანხმა, რადგან ეჭვი ჰქონდა, რაც თეგუდარის ყრმებისგან შეეტყო, რომ თეგუდარი მას უღალატებდა და შეკრა გზები ისე, რომ ცხენით უკან შესვლა შეუძლებელი იყო. ეს თეგუდარმა არ იცოდა. აბალამ რომ გაიგო, რომ დავითი თეგუდარს აღარ დაეხმარებოდა – აქ არის ჩართული ანტიპატროსისა და კასანდროსის ამბავი: „ხოლო წერია, როგორც აფროსინელთაშია დაწერილი, ვილაცამ თქვა ებრძოდეს რა ანტიპატროსს, და ყრმა კასანდროსმა მოკლა“ – გამოავაზვნა მხედართმთავარი სირმონ ბადური, სხვა ნოინები დიდი ჯარით, მოუწოდა დავით ულუს და მის ჯარს. ამ დროს დავითი ავად იყო.

მართლაც ამ კონტექსტში სრულიად გაუგებარია, რატომ უნდა ჩაერთო ჟამთააღმწერელს ანტიპატროსისა და კასანდროსის ამბავი, რაც აშკარად ხელოვნურად გამოიყურება, რადგან არ ესადაგება ეპიზოდის კონტექსტს. შესაბამისად, დიდი ალბათობით, ეს წინადადება უფრო მიესადაგება მიდოსის ეპიზოდს და მასთან ასე შეიძლება იყო გაერთიანებული:

„ვითარ სიტყვსმოქმედი იტყვს მაკედონელისა მის დიდისა მიდოსით თავ-მტკივნეულობად მყოფისა და იჭვსა წამლისასა მიდოს[ის] და ანტიპატროს მიერ მიცემისა გარნა წერილ არს, ვითარ აფროსინელთა შინა სიტყუა, იტყვს ვინმე, იბრძოლებდეს რა ანტიპატროს და ყრმა კასანდროს მოაკუდინა“.

ტექსტის ასეთი ჩასწორების თუ „შევსების“ შემთხვევაში გასაგები ხდება, რომ აქ ალექსანდრეს მკვლელობის შესახებ ორი ვერსია და ორი წყაროა წარმოდგენილი. უფრო ნათლად იკვეთება პირობითი „ოპოზიცია“ – **„სიტყვსმოქმედი“** და **„აფროსინელთა შინა სიტყუა“**, რომლის მიხედვითაც დაკონკრეტებულია, რომ პირველი ცნობა ეკუთვნის ფსევდო-კალისტენეს (ალექსანდრე მოწამლეს მიდოსმა და ანტიპატროსმა) ხოლო მეორე („გარნა წერილ არს“) – „ეფემერიდებშია“ მითითებული (ანტიპატროსმა დაავალა კასანდროსს ალექსანდრეს მოწამვლა).

საყურადღებოა, რომ, როგორც ამას ადასტურებს „ქართლის ცხოვრების“ ახლადამოწენილი ხელნაწერის ფრაგმენტი, სადაც ჟამთააღმწერლის თხზულების ეს მონაკვეთიცაა წარმოდგენილი, ამ ეპიზოდში ანტიკურობასთან დაკავშირებული კიდევ ერთი ცნობა იყო დაცული, რასაც ქვემოთ განვიხილავთ.

3. „თასისა ირაკლისის“

2009 წელს გამოქვეყნდა ამჟამად კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში დაცული 2 ფურცლიანი ფრაგმენტი (H-1067), რომელიც წარმოადგენს ჟამთააღმწერლის თხზულების ერთი მონაკვეთის ხელნაწერს. პირველ ფურცელზე ამ ფრაგმენტისა, რომელიც ინსტიტუტში მოხვდა მიქელ თამარაშვილის ფონდებიდან, მიწერილია ე. თაყაიშვილის შენიშვნა, რომ ხელნაწერი ფრანცისკანელი მისიონერის, ბერნარდე ნეპოლელის მიერ თარგმნილი და ტორე-დელ-გრეკოს ეკლესიაში დაცული ქრონიკის ნაწილს წარმოადგენდა (ჟამთააღმწერელი, სილოგავა 2009: 5-14).

აღსანიშნავია, რომ ეს ხელნაწერი, რომელიც 1680 წლამდე იყო ჩატანილი ნეპოლში, ადრე 40 გვერდისგან შედგებოდა. როგორც ამას მ. თამარაშვილი აღნიშნავს, ეს ხელნაწერი გადმოწერილი ყოფილა ხუცურად ნაწერი, ძველი წიგნიდან და განსხვავდებოდა მარი ბროსეს მიერ გამოცემული „ქართლის ცხოვრების“ ტექსტისგან (სილოგავა 2009: 5-14).

მნიშვნელოვანია იმის გათვალისწინებაც, რომ მოცემული ფრაგმენტი „ქართლის ცხოვრების“ ჩვენამდე მოღწეული ხელნაწერებიდან უძველესია და სულ ცოტა 20-25 წლით ადრინდელია 1697 წელს გადაწერილ კლიმიაშვილისეულ რედაქციაზე (Q-1219) (სილოგავა 2009: 51).

ხელნაწერში, სადაც მოთხრობილია მეფე დემეტრე II-ის გამეფების ამბავი ურდოში გამოძახებამდე, დაცულია ჩვენ მიერ ზემოთ განხილული მონაკვეთიც, რომელიც შეეხება დავით ულუს მოწამელის ამბავს მეუღლის, ესუქნის მიერ. საყურადღებოა, რომ ეს პასაჟი საკმაოდ განსხვავებულია სხვა ხელნაწერებში მოცემული ტექსტისაგან. განვიხილოთ ეს კონკრეტული მონაკვეთი.

„ხოლო თქმულ არს ესეცა, ვითარმედ წამლისა მიერ აღსრულდა ცოლისა მისისა იესუქანის მიერ, ვითარ სიტყუისმოქმედი იტყუის დიდისა მაკედონელისა მიდოსთა მსერებელისა და შემსუმელისა თასისა ირაკლისის თავმტკივნეულობად, ეკუისმყოფსა. ეგრეთვედ დავითისათუის თქმულ არს იესუქანის მიერ შურისათუის ბასილი უჯარმელისა, რომელი მოაკუდინა მეფემან უწესობისათუის, რამეთუ თქმულ არს, ვითარმედ თან-ეყო ბასილი იესუქანს და არა რიდა საწოლსა პატოხანსა მეფისასა და ჩოჯანიცა აიჭაღნა და დივანთა მთავარობა მიიტაცა. ამის უწესოებისათუის მოიკლა ბასილი“ (სილოგავა 2009: 17).

როგორც ვხედავთ, ამ ნაწყვეტში ჩვენ მიერ ზემოთ განხილულ ვერსიასთან შედარებით შეინიშნება ჩვენი კვლევისთვის საინტერესო შემდეგი განსხვავებები:

1) მაკედონელთან დაკავშირებით აკლია სიტყვა **იჭკსა**, რომელიც, უნდა აღინიშნოს, რომ ტექსტის გამომცემელს აუხსნელი და ზედმეტი ჰგონია, რადგან ესმის როგორც **„იჭკსა წამლისასა“** (სილოგავა 2009: 50). ამ სიტყვაზე კომენტარი ჩვენ ზემოთ უკვე გავაკეთეთ, რაზეც აქ აღარ შევჩერდებით;

2) **„იჭკსა“ ნაცვლად ტექსტში გამოყენებულია „ექუსიმყოფსა“**

3) ალექსანდრე მაკედონელთან დაკავშირებით ნათქვამია, რომ იგი **„მსერებელი“** იყო ანუ სადამოს, სერობის – ჟამს იმყოფებოდა მიდოსთან;

4) დაკონკრეტებულია, რომ ალექსანდრემ შესვა თასი (**„შემსუმელისა თასისა“**), მაშინ როდესაც სხვა ხელნაწერებში არ არის განმარტებული რა სახით მისცეს ალექსანდრეს „წამალი“;

5) ამ ხელნაწერში **არ იხსენიება ანტიპატროსი და კასანდროსი**;

6) არ სახელდება ალექსანდრეს კონკრეტული **მკვლელები თუ მკვლელობის ორგანიზატორები**;

7) ჩნდება ახალი პერსონაჟი – **„ირაკლი“**.

განვიხილოთ თითოეული ეს განსხვავება:

ალექსანდრეს გარდაცვალების შესახებ არსებული ვერსიების შესახებ ჩვენ ზემოთ ვიმსჯელებთ, რასაც აღარ დავუბრუნდებით, დამატებით შეიძლება ვთქვათ, რომ წყაროებში არ არის განსაკუთრებით ხაზგასმული, რომ მიდოსთან სტუმრადმყოფი ალექსანდრე სადამოს ნადიმობდა (**„მსერებელისა“**). რაც შეეხება იმ წყაროებს, რომლებიც მხარს უჭერენ ან გვაცნობენ ალექსანდრეს მოწამვლის ვერსიას, ყველგან მითითებულია, რომ საწამლავი სასმელში, კერძოდ – ღვინოში იყო გარეული. ასევე საყურადღებოა, რომ მოცემულ ნაწყვეტში არ არის დასახელებული ალექსანდრეს მკვლელობის ორგანიზატორები ან შემსრულებლები, განსხვავებით სხვა ხელნაწერებისგან, სადაც ფიგურირებენ: მიდოსი, ანტიპატროსი და კასანდროსი.

სანამ ახალი პერსონაჟის, **„ირაკლის“** შესახებ წარმოვადგენთ ჩვენს კომენტარს, კიდევ ერთხელ დავუბრუნდებით **„იჭკსა“ „ექუსიმყოფსა“** ინტერპრეტაციის საკითხებს.

როგორც ეს ზემოთაც აღვნიშნეთ, **„იჭკსა“** უნდა გავიგოთ, როგორც **„ფიქრი“** და არა როგორც **„ექვი“**, რომელიც არ არის სიტყვის „წამლისასა“ მსახლვრელი, რადგან **„იჭკსა წამლისასა“** – „ექვის, ეჭვიანობის წამალი“ ამ კონტექსტში სრულიად გაუგებარია (რასაც, როგორც აღვნიშნეთ **„ზედმეტ“** სიტყვად მიიჩნევენ), შესაბამისად, ჩვენი აზრით, ეს პასაჟი უნდა ითარგმნოს, როგორც

„თავ-მტკივნეულობად მყოფისა და იჭკსა“ – ანუ „თავმტკივნეული და ფიქრში მყოფი“, სადაც „იჭკსა“ სრულიადაც არ არის უადგილო ან გაუგებარი, რასაც ადასტურებს სწორედაც (H-1067) ხელნაწერის ვარიანტი „ეჭუისმყოფსა“, სადაც შინაარსობრივად გაერთიანებული ეს ორი სიტყვა არა ცალ-ცალკე, არამედ ერთ სიტყვადაა წარმოდგენილი. აქაც, მსგავსად „თავ-მტკივნეულობად მყოფისა და იჭკსა“ – „ეჭუისმყოფსა“, გვესმის არა როგორც „ეჭვიანობაში, ეჭვში მყოფი“, არამედ ისევ და ისევ როგორც „ფიქრში მყოფი, დაფიქრებული“.

რაც შეეხება პასაჟს „შემსუმელისა თასისა ირაკლისის თავმტკივნეულობად, ეჭუისმყოფსა“ გაგებას და ინტერპრეტაციას. ტექსტის გამომცემელმა ეს მონაკვეთი თარგმნა და განმარტა შემდეგნაირად (მოვიყვანთ ვრცელ ციტატას): „დავით ულუს მკვლელობასთან დაკავშირებით ზემოთმოყვანილი ნაწევები ორ ნაწილად იყოფა. პირველში, მეფის მკვლელობა შედარებულია დიდი ალექსანდრე მაკედონელის მკვლელობასთან, რომელიც სერობისას (სადამოს პურის ჭამისას) მოწამლეს და დავითიც, როგორც ჩანს, იესუქანის მიერ ასეთ დროს მოიწამლა და მოიკლა. მეორე ნაწილში ეჭვიანობა, რომლის საფუძველზეც ეს მოხდა, შედარებულია ანტიკური სამყაროს უდიდესი მითოლოგიური გმირის, ჰერაკლეს („ირაკლისი“) ასევე ეჭვიანობის საფუძველზე მოწამვლასა და მკვლელობასთან. საყოველთაოდ ცნობილია ჰერაკლეს გარდაცვალების ეპიზოდი, როდესაც ეჭვიანობის შედეგად იგი მოიკლა მისი მეორე ცოლის დეანირის მიერ. კერძოდ, როდესაც ჰერაკლემ სახლში მიიყვანა ოიპალიის მეფის ევრიტის მზეთუნახავი ასული, როგორც ტყვე, დეანირმა ჰერაკლეს გაუგზავნა წესის – მის მიერ მოკლული კენტავრის სისხლით გაჟღენთილი მოსასხამი (ტანსაცმელი). ჰერაკლემ იგი ჩაიცვა და იტანჯებოდა საშინელი ტკივილებით; ამის შემდეგ იგი დაწვეს ეტას მთაზე დანთებულ უზარმაზარ კოცონზე და ამაღლდა ოლიმპზე, როგორც ღმერთი.

აი, ასე ოსტატურად ახერხებს ჟამთააღმწერელი, შედარებით მცირე მოცულობის ტექსტში (როგორც ვხედავთ, იგი, მართალია, ვრცელი, მაგრამ სულ ორი-სამი წინადადებისაგან შედგება) შეადაროს დავით მეფის სიკვდილი ალექსანდრე მაკედონელის სიკვდილს, როგორც სერობისას მოწამვლის შედეგს და ეს სიკვდილი ახსნას ეჭვიანობის საფუძველზე და დაუკავშიროს ამით იგი ანტიკური სამყაროს გმირის ჰერაკლეს ანალოგიურ საფუძველზე სიკვდილს. ფაქტიურად, ამით ავტორი დავით მეფეს ადარებს, ერთი მხრივ, ალექსანდრე მაკედონელს და, მეორე მხრივ, ჰერაკლეს.

ჟამთააღმწერლის თხზულების აქამდე ბუდოვნად წარმოდგენილი დავით მეფის გარდაცვალების ეპიზოდის ახსნა და განმარტება შესაძლებელი გახდა „ქართლის ცხოვრების“ აქამდე გამოუყენებელი ფრაგმენტით, რომელიც,

ვფიქრობ, მომავალში არაერთხელ იქნება შესწავლის საგანი“ (სილოგავა 2009: 52-53).

ამრიგად, როგორც ვ. სილოგავა განმარტავს, „ექვიანობა, რომლის საფუძველზეც ეს მოხდა, შედარებულია ანტიკური სამყაროს უდიდესი მითოლოგიური გმირის, ჰერაკლეს („ირაკლისი“) ასევე ექვიანობის საფუძველზე მოწამვლასა და მკვლელობასთან“. გაურკვეველია რომელ ექვიანობაზეა საუბარი, როდესაც განიხილება ესუქნის მიერ დავითის მოწამვლა. ტექსტში გარკვევით მითითებულია, რომ ესუქნი კი არ ექვიანობდა დავითზე, არამედ მკვლელობა ჩაიდინა „შურისათვის (შურისძიებისთვის ე.კ.) ბასილი უჯარმელისა, რომელი მოაკუდინა მეფემან უწესობისათვის,“. აქ პრობლემას ისევ და ისევ სიტყვის „ექუისმყოფსა“ არასწორი ინტერპრეტაცია იწვევს და ისევ და ისევ კონტექსტის არასწორი გაგება. ამასთან, „ექუისმყოფსა“ მიემართება არა ირაკლის, არამედ ალექსანდრე მაკედონელს. რამდენადაც არ უნდა იყოს მომხიბვლელი აქ დეიანირასა და ჰერაკლეს მითის დანახვა, ეს შეუძლებელია წინადადების წყობისა და შინაარსიდან გამომდინარე. კერძოდ, **„დიდისა მაკედონელისა მიდოსთა მსერებელისა და შემსუმელისა თასისა ირაკლისის თავმტკივნეულობად, ექუისმყოფსა“** არ შეიძლება დაიშალოს 2 ამბად, ორ ნაწილად, რადგან აქ არის ერთი ამბავი და ერთი მოქმედი პირი – ალექსანდრე, „მიდოსთა მსერებელი“, „შემსუმელი თასისა“ „თავმტკივნეული“ და „ექვისმყოფი“. მაშინ რა შუაშია აქ „ირაკლი“ და ვინ არის იგი? გვინდა დავეთანხმოთ ვ. სილოგავას მოსაზრებას, რომ აქ, მართლაც, მითური ჰერაკლე იგულისხმება, თუმცა არა დეიანირასთან კონტექსტში.

ჩემი აზრით, ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ალექსანდრეს სიკვდილის შესახებ წყაროებში დაცულ ინფორმაციასთან (რომელიც სათავეს ისევ და ისევ „ეფემერიდებიდან“ იღებს), რომლის მიხედვითაც ალექსანდრე მოიწამლა, როდესაც გამოსცალა გაუზავებელი ღვინით სავსე დიდი სასმისი **ჰერაკლეს საპატივსაცემოდ** (Iust. 12.13.7; Plut. Alex., 75.3; Ar. 7.24.4-25.1; Diod. XVII, 117).

დეტალურად განვიხილოთ დიოდოროს სიცილიელთან დაცული ეს ცნობა:

„τοῦτων δὲ παρακλεισμένων θυσίας ἐπιτελεῖν τοῖς θεοῖς μεγαλοπρεπεῖς μετὰ πάσης σπουδῆς παρεκλήθη πρὸς τινὰ τῶν φίλων Μῆδιον τὸν Θετταλὸν ἐπὶ κῶμον ἐλθεῖν: καὶ ἐπὶ πολὺν ἄκρατον ἐμπορηθεὶς ἐπὶ τελευτῆς Ἡρακλέους μέγα ποτήριον πληρώσας ἐξέπιεν“ (Diod. XVII, 117).

„მათ მოუწოდეს მას, შეეწირა უხვი და დაუყოვნებელი მსხვერპლი ღმერთებისთვის, ხოლო შემდეგ მედიოსმა, თესალიელმა, მისმა ერთ-ერთმა მეგობარმა, შესთავაზა მონაწილეობა მიეღო კომოსში (აქ: დროსტარებაში, ნადიმში

ე.კ.). იქ მან დალია ზევრი გაუზავებული ღვინო ჰერაკლეს სიკვდილის პატივსაცემად (მოსაგონრად) და ზოლოს, გაავსო რა დიდი სასმისი, ერთბაშად გამოსცალა“.

საინტერესოა, რომ იმავე ამბავს პლუტარქოსი ასე გადმოგვცემს:

„Μηδίου δεηθέντος ῥῆχeto καμασόμενος πρὸς αὐτόν· κἀκεῖ πῶν ὄλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπιούσαν ἡμέραν, ἥρξατο πυρέττειν, οὔτε σκύφον Ἡρακλέους ἐκπῶν οὔτ' ἄφωνα διαλγῆς γενόμενος τὸ μετὰφρενον ἄσπερ λόγχῃ πεπληγός...“ (Plut. *Alex.*, 75.3). „მიდოსის თხოვნით, მასთან ერთად წავიდა სანადიმოდ; და აი, მთელი მეორე დღის უწყვეტი სმის შემდეგ, ცხელება დაემართა. ეს არ მომხდარა მას შემდეგ, რაც მან „ჰერაკლეს თასი“ გამოსცალა და არც მას შემდეგ, რაც ზურგში უეცარი ტკივილი იგრძნო, თითქოს შუბი აძგერესო...“. ჩვენი აზრით, სწორედ ეს იგულისხმება ჟამთააღმწერლის ფრაზაში „**შემსუმელისა თასისა ირაკლისის**“.

დამატებით შეიძლება იმის თქმაც, რომ მითური ჰერაკლესთვის პატივის მიგება ალექსანდრესთვის ძალიან მნიშვნელოვანი იყო, რადგან, როგორც ამას პლუტარქოსი ამბობს:

Ἀλέξανδρος ὅτι τῷ γένει πρὸς πατρὸς μὲν ἦν Ἡρακλείδης ἀπὸ Καραύου, πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης ἀπὸ Νεοπτολέμου, τῶν πάνυ πεπιστευμένων ἐστί.

„მამის მხრიდან იგი იყო შთამომავალი ჰერაკლესი კარანოსის ხაზით, ხოლო დედის მხრიდან, შთამომავალი ეაკოსისა, ნეოპტოლემოსის მეშვეობით. ეს ყოველგვარი ჭოჭმანის გარეშეა მიღებული“ (Plut. *Alex.* 2.1.).

შესაბამისად, (H-1067) ხელნაწერში დაცული ინფორმაცია დამატებით ცნობას გვაწვდის ალექსანდრე მაკედონელის მოწამვლის დეტალების შესახებ, რომელიც, როგორც ირკვევა „ასწლოვანი ისტორიის“ ავტორისთვის ცნობილი იყო.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ჟამთააღმწერლის „ასწლოვანი ისტორიის“ ზემოთმოყვანილი პასაჟების ახლებური წაკითხვის და ინტერპრეტაციის საშუალებით შესაძლებელია გასწორდეს და დადგინდეს ავტორისა და გადამწერის მიერ ანტიკურობასთან დაკავშირებული ზოგიერთი დამახინჯებული ტერმინის სწორი ფორმები; დაზუსტდეს წყაროები, რომლითაც სარგებლობდა ავტორი; აღდგეს ტექსტში ცალკეული მონაკვეთების დარღვეული მიმდევრობა, რაც ხელს შეუწყობს რამდენიმე აქამდე „ბუნდოვანი“ პასაჟის შინაარსის და კონტექსტის სრულყოფილად გაგებას, რაც, ვფიქრობ, საგულისხმოა „ქართლის ცხოვრების“ ამ მნიშვნელოვანი თხზულების სრულყოფილი ტექსტოლოგიური კვლევისათვის.

დამოწმებანი:

- Abuladze, Ilia. "Elinta zghap'robani". *Enis, ist'oriisa da mat'erialuri k'ult'uris inst'it'u-t'is moambe*. X (1941): 1-54 (აბულაძე, ილია. „ელინთა ზღაპრობანი“. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე. X (1941): 1-54)
- Abuladze, Ilia. *Dzveli kartuli enis leksik'oni (masalebi)*. Tbilisi: gamomtsemloba „metsniereba“, 1973 (აბულაძე, ილია. ძველი ქართული ენის ლექსიკონი (მასალები). თბილისი: გამომცემლობა „მეტნიერება“, 1973).
- „Antipater“. *Encyclopædia Britannica*. Vol. 2 (11th ed.). Chisholm, Hugh. ed. Cambridge: Cambridge University Press, 1911. p. 133.
- Billows, Richard A. *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*. Berkeley and Los Angeles: 'University of California Press', 1990.
- Bakht'adze, Mikheil. *Eristavobis inst'it'ut'i Sakartveloshi*. Tbilisi: gamomtsemloba „art'anuji“, 2003 (ბახტაძე, მიხეილ. ერისთავობის ინსტიტუტი საქართველოში. თბილისი: გამომცემლობა არტანუჯი, 2003).
- Chugg, Andrew. M. "The Journal of Alexander the Great". *Ancient History Bulletin* 19.3-4 (2005): 155-175
- Dighmelashvili, Ketevan da Davit Q'vavadze. Lagodekhis munitsip'alit'et'is ist'oriuli dzeglebi. Tbilisi: 2021 (დიდმელაშვილი, ქეთევან და დავით ყვავაძე. ლაგოდეხის მუნიციპალიტეტის ისტორიული ძეგლები. თბილისი: 2021).
- Javakhishvili, Ivane. *Saist'orio mts'erloba*. Tbilisi: „St'alinis sakhelobis Tbilisis sakhelmts'ipo universit'et'is gamomtsemloba“, 1916 (ჯავახიშვილი, ივანე. საისტორიო მწერლობა. თბილისი: „სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა“, 1916).
- Jojua, Tamaz. "The Portrait of Arsen I Kolonkelisdze Chkondidel-Mtsignobartukhutsesi (1170 s) at the Kolagiri Monastery of Gareji: Historical and Source Study Analysis". *International Conference Davit Gareji – Multidisciplinary Study and Development Strategy. April 18, 19, 20 2019. Georgia. Proceedings*. Tbilisi: 2020.
- Ingoroq'va, P'avle. *Rustavelis ep'okis salit'erat'uro memk'vidreoba*. T'pilis: gamomtsemloba „sakhelgami“, 1938 (ინგოროყვა, პავლე. რუსთაველის ეპოქის სალიტერატურო მემკვიდრეობა. ტფილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“, 1938).
- Ingoroq'va, P'avle. *Giorgi Merchule. mts'erali meate sauk'unisa*. *Nark'vevi dzveli sakartvelos lit'erat'uris, k'ult'urisa da sakhelmts'ipoebrivi tskhovrebis ist'oriidan*, Tbilisi: gamomtsemloba „sach'ota mts'erali“, 1954 (ინგოროყვა, პავლე. „გიორგი მერჩულე. მწერალი მათე საუკუნისა“. წარკვევი ძველი საქართველოს ლიტერატურის, კულტურისა და სახელმწიფოებრივი ცხოვრების ისტორიიდან. თბილისი: გამომცემლობა „საბჭოთა მწერალი“, 1954).

- K'ek'elidze, K'orneli. *"Ist'oriani da azmani sharavandedtani", rogorts lit'erat'uruli ts'q'aro*. Tbilisi: gamomtsemloba „sakhelgami“, 1938 (კეკელიძე, კორნელი. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, როგორც ლიტერატურული წყარო. თბილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“, 1938).
- Kroll, Wilhelm. *Historia Alexandri Magni Pseudo-Callisthenes*, Berlin 1926.
- Lolashvili, Ivane. *Dzveli kartveli mekhot'beni. I, Chakhruchadze, Keba Mepisa Tamarisi*. Tbilisi: „Sakartvelos SSR Metsnierebata Ak'ademiis gamomtsemloba“, 1957 (ლოლაშვილი, ივანე. ძველი ქართველი მეხოტბენი, I, ჩახრუხაძე, ქება მეფისა თამარისი. თბილისი: „საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა“, 1957).
- Mamulia, Guram. *"Didta sitq'usmokmedta p'irvelta" vinaobistvis". K'avk'asiis khalkhta Ist'oriis sak'itkhebi*. (1966): 241-246 (მამულია, გურამ. „დიდთა სიტყუსმოქმედთა პირველთა“ ვინაობისათვის“. კავკასიის ხალხთა ისტორიის საკითხები. (1966): 241-246).
- Silogava, Valeri. *Zhamtaaghmts'ereli, asst'lovani mat'iane (Nats'q'veti – Khelnats'eri – H 1067)*. Tbilisi: gamomtsemloba „nekeri“, 2009 (სილოგავა, ვალერი. ჟამთააღმწერელი, ასწლოვანი მატიანე (ნაწყვეტი – ხელნაწერი H- 1067). თბილისი: გამომცემლობა „ნეკერი“, 2009).
- Q'aukhchishvili, Tinatin. *"Antik'uri samq'aro Rustavelis ep'okis ist'oriograpiashi. Tamaris ist'orik'osebi"*. *Matsne, ist'oriis, arkeologiis, etnograpiisa da khelovnebis ist'oriis seria*. (1974) (ყაუხჩიშვილი, თინათინ. „ანტიკური სამყარო რუსთაველის ეპოქის ისტორიოგრაფიაში. თამარის ისტორიკოსები“. მცნე, ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოგრაფიისა და ხელოვნების ისტორიის სერია. (1974).
- Q'aukhchishvili, Tinatin. *"Ant'ik'uri samq'aro kartul ist'oriograpiashi". Zhamtaaghmts'ereli, Iv. Javakhishvilis dabadebis 100 ts'listavisadmi midzghvnili saubileo k'rebuli*. (1976) (ყაუხჩიშვილი, თინათინ. „ანტიკური სამყარო ქართულ ისტორიოგრაფიაში“. ჟამთააღმწერელი, ივ. ჯავახიშვილის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი საიუბილეო კრებული. (1976).
- Q'aukhchishvili, Simon. *"Ist'oriani da azmani sharavandedtani" da Ioane P'et'rits'i"*. SSR Metsn. Ak'ad. Moambe. III, N1 (1942) (ყაუხჩიშვილი, სიმონ. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ და იოანე პეტრიწი“. სსრ მეცნ. აკად. მოამბე. III, N1 (1942).
- Q'aukhchishvili, Simon. *"Pirest'e // Orest'e". Lit'erat'uruli dziebani*. II (1945): 159-165 (ყაუხჩიშვილი, სიმონ. „ფირესტე // ორესტე“. ლიტერატურული ძეგანი. II (1945): 159-165).
- Q'aukhchishvili, Simon. *Kartlis tskhovreba, T'omi II*. Tbilisi: gamomtsemloba „sakhelgami“, 1959 (ყაუხჩიშვილი, სიმონ. ქართლის ცხოვრება, ტომი II. თბილისი: გამომცემლობა „სახელგამი“, 1959).

Ekaterine Kobakhidze
(Georgia)

„Pighas”; „in Aphrosinians”; „the cup of Iraklis”

(For a new reading and interpretation of some passages related to Antiquity in the work of Anonymous Chronicler “The Hundred Years’ Chronicle”)

Summary

Key words: Life of Kartli; Anonymous Chronicler; The Hundred Years’ Chronicle; reception of antiquity; Pighas; In Aphrosinians writings; the cup of Iraklis

It is widely known that in the "Life of Kartli" there is a lot of material related to the Greco-Roman world, which was studied by both the publishers of the text and other famous scientists. The relatively late text of "Life of Kartli" is particularly distinguished by its variety of depictions of antiquity, the author of which we know as the Anonymous Chronicler, and his work – under the conditional title "The Hundred Years’ Chronicle". Despite the fact that a number of important studies have been dedicated to commenting on passages depicting antiquity, the definition of several terms and contexts, by the scientists' own admission, could not be achieved due to the distortion of the text or the mistakes of copyists. The article presents an attempt to read and interpret just a few of these so-called an "obscure" passage in a new way, based on which the content of the text and the meaning of several terms related to antiquity become clear, which, naturally, is important for the correct understanding of the context of the works.

These Passages are:

1. “Eristavi Samadavla, a man gifted with all kinds of military virtues and a chosen archer, like the Jew Mosomakhos, or the chosen Neoptolemeos Pighas of glorious tutor of the Myrmidons”.

Until now, the meaning of the word "Pighas" was not determined, which made it difficult to fully understand the content of the sentence. We believe that "Pighas" is a scribal error and should be replaced by “Pighos” – in late Byzantine Greek pronunciation of word "Pyrrhus", the second name of the son of Achilles – Neoptolemus. My proposed reading of the text easily explains the moment why the author connects the name of Neoptolemos with "Pyrrhus" and also with such a phrase as "of glorious tutor of Myrmidons" (i.e. Achilles, E.K.), because another Neoptolemus is also known in history, in particular – the leading warriors in the army of

Alexander the Great. Those Pyrrhus descended from the Aeacids, the kings of Epirus (Arr. *Anab.* ii.27). Also, it is noteworthy that there was another Pyrrhus, the king of Epirus (319/318-272 BC) and "Pyrrhus of Neoptolemus" without the special definition "of glorious tutor of the Myrmidons" the reader could understand that Neoptolemus, a descendant of Pyrrhus, king of Epirus, is mentioned here. It is worth noting that Pyrrhus, in the form of "Pviro" can also be seen in the "Fables of the Hellenes", in particular in the work "Judgments of Julian the First". It is said about Priam's daughter Polyxene that Achilles, fascinated by her, was fatally wounded by Paris with an arrow in the temple of Apollo.

It is important that Pyrrhus is also mentioned by 12th century poet Chakhrukhadze. In "Tamariani", Chakhrukhadze says in praise of Tamar's son, Lasha Giorgi, that he is "a new Pyrrhus".

Thus, it turns out that the tradition of comparing with Neoptolemus existed in Georgian fiction as early as the 12th century, which was repeated by the Anonymous Chronicler two centuries later in connection with another character.

2. "But it is written, as in Aphrosinians writings, someone tells, that fights with Antipatros and young Cassandros killed him".

Despite numerous attempts, the word "Aphrosinians" could not be understood correctly, which is why the essence of the sentence remained unclear. We believe that this section of the work, which provides information about the death of Alexander the Great, is related to the following phrase a few paragraphs later: „But it is said that he may have been poisoned by his wife Esukan as it is said by one writer („viTar sityzsmoqmedi ityzs“) of the Macedonian, to whom, having a headache and being in thought was given a poison by Midos and Antipatros“. First of all, we are convinced by the fact that, as T. Kaukhchishvili notes that the text is incomprehensible, because it is not clear who fought with Antipatros and who was killed by Kassandros. Thus the text should be restored as follows: „But it is said that he may have been poisoned by his wife Esukan as it is said by one writer of the Macedonian, to whom, having a headache and being in thought was given a poison by Midos and Antipatros, But it is written, as in Aphrosinians writings, someone tells, that fights with Antipatros and young Cassandros killed him“. In case of such correction or "filling" of the text, it becomes clear that there are two versions and two sources about Alexander's murder. Conditional "opposition" is more clearly defined – “one writer (sityzsmoqmedi)” and other– “Aphrosinians writings” It is difficult to say who is meant in this particular case as the "the writer", however, based on the fact that P. Ingorokva believes that this story is taken from Alexander's novel, it is highly probable that the Chronicler here refers to Pseudo-Callisthenes. As for the meaning of

"Aphrosinians", it is noteworthy that this source is not created by any "word maker" – historian or writer. I think this refers to the "Ephemerides" – Ἀλεξάνδρου ἐφημερίδων βιβλία (in ancient Georgian "efemeridni"), the diaries of Alexander's exploits, which were written by the king's private secretaries, Eumenes of Kardia and Diodotos of Erythrai. Thus, most likely, "Lies among the Aphrosinians" refers to "Alexander's book of Ephemerides", the existence of which could have been known to the Chronicler through various sources, it is also possible to assume that the name of this book was distorted by the Chronicler himself (because he knew it from oral transmission) or by the copyist.

3. "And it was said that he was poisoned by his wife Esukan, as the writer says about the Great Macedonian, who had a headache and was in thought, who feasted at the evening and drank the cup of Irakli. they say that Esukan took vengeance on him for putting to death Basil of Ujarma for his dishonorable behavior: Basil committed adultery with Esukan and dishonored the King's bed, and threw off his cassock, and stole the power. And for this dishonor, Basil was put to death".

This passage can be seen in a relatively recently discovered two-page manuscript (H-1067) of the writings of Chronicles, which was published in 2009 and describes the fact of the poisoning of David Ulu by his wife, Esukni, which is compared to the death of Alexander the Great. In my opinion, this passage has been misunderstood and interpreted by the publisher, who thinks that it refers to Deianira poisoning Heracles out of jealousy. Thus, as V. Silogava explains, "jealousy, on the basis of which this happened, is compared to the poisoning and murder of the greatest mythological hero of the ancient world, Herakles ("Iraklis"), as well as jealousy-based poisoning." It is not clear which jealousy is being discussed when in the text it is clearly indicated that Esukni was not jealous of David, but committed the murder of revenge of her lover Basil of Ujarma, who was killed by the king. Here, the problem is caused by the wrong interpretation of "iWvisa" (which is not "jealousy" at all, but, according to the "The Dictionary of Ancient Georgian Language" (Il. Abuladze): "conscience", "thought"; "expectation") and again the wrong understanding of the context. In addition, "being in thought" is addressed not to Irakli, but to Alexander the Great. As fascinating as it is to see the myth of Deianira and Heracles here, it is impossible given the structure and content of the sentence. In my opinion, in this case we are dealing with the information preserved in the sources about the death of Alexander (which originates from the "Ephemerides"), according to which Alexander was poisoned when he emptied a large cup full of undiluted wine in honor of Heracles (Iust. 12.13.7; Plut. *Alex.*, 75.3; Ar. 7.24.4-25.1; Diod. XVII, 117).